

Agata Wójcik

ORCID: 0000-0003-2464-660X

Instytut Sztuki i Designu

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Album „Wnętrze” Zbigniewa Otfinowskiego w kontekście powrotu do stylu art déco w architekturze wnętrz i meblarstwie początku XXI w.

**The “Wnętrze” album by Zbigniew Otfinowski connected
with the return to the Art Deco style in interior design
and furniture at the beginning of the 21st century**

SŁOWA KLUCZOWE: meble, architektura wnętrz, art déco, wnętrza mieszkalne, Zbigniew Otfinowski

KEY WORDS: furniture, interior design, Art Deco, residential interiors, Zbigniew Otfinowski

ABSTRAKT: Artykuł jest pierwszą analizą albumu zatytułowanego „Wnętrze”, zawierającego projekty umeblowania wnętrz mieszkalnych autorstwa Zbigniewa Otfinowskiego, absolwenta Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie. Album przechowywany jest w Archiwum Narodowym w Krakowie. Powstał on zapewne w połowie lat 30. XX w. Projekty mebli były przeznaczone do mieszkań średnio zamożnych klientów. Wpisywały się one w styl art déco, który w tym czasie charakteryzował się odejściem od dekoracji i posługiwaniem się formami geometrycznymi, a także efektownymi fornirami. Tekst pokazuje ponadto, że projekty pochodzące sprzed prawie stu lat nadal mogą zostać zrealizowane lub mogą stanowić inspirację. Na początku lat 20. XXI w. moda na styl art déco powróciła w dziedzinie projektowania mebli, akcesoriów i wnętrz mieszkalnych. Projektanci proponują aranżacje, które mają oddać atmosferę tamtych czasów, firmy meblarskie produkują meble stylizowane na sprzęty w tym stylu lub tworzą ich repliki, kwitnie też handel autentycznymi meblami z epoki i pojawiają się propozycje, jak oryginalne sprzęty art déco aranżować we współczesnych wnętrzach. W tym kontekście album „Wnętrze” może stać się zbiorem inspiracji dla osób, które chciałyby urządzić swoje mieszkanie w nawiązaniu do stylu art déco i poszukują wzorów mebli, według których specjali-

styczne firmy wykonają sprzęty. Może być on dzisiaj także wzornikiem, z którego skorzystają firmy produkujące repliki mebli art déco.

ABSTRACT: The article is the first analysis of the “Wnętrze” (Interior) album, containing residential interior furnishing designs by Zbigniew Otfinowski, graduate of the School of Decorative Arts and Artistic Industry in Krakow. The album, stored in the National Archives in Krakow, was probably created in the mid-1930s. The furniture designs were intended for the homes of middle-class clients. They were part of the Art Deco style, which at that time was characterized by a departure from decoration and the use of geometric forms, as well as impressive veneers. The text also shows that designs from almost a hundred years ago can still be implemented or provide inspiration. In the early 2020s, the Art Deco style has regained some popularity in residential furniture, accessories and interior design. Designers propose arrangements that are intended to reflect the atmosphere of those times, furniture companies produce furniture styled after such equipment or create their replicas, trade in authentic period furniture is also flourishing, and there are suggestions on how to arrange original Art Deco equipment in contemporary interiors. In this context, the “Wnętrze” album can provide inspiration for people who would like to arrange their apartment in the Art Deco style and are looking for furniture designs that specialist companies can use to make the equipment. Today, it may also be a template used by companies producing replicas of Art Deco furniture.

W Archiwum Narodowym w Krakowie w zespole akt cechu stolarzy i bednarzy w Krakowie¹, pomiędzy rysunkami i reprodukcjami mebli, znajduje się album zawierający projekty mebli przeznaczonych do wnętrz mieszkalnych². Ma on format poziomego prostokąta, na okładce umieszczono napis „Wnętrze” sporządzony oryginalnym pismem o bezszeryfowym kroju i prostej formie. Litery sprawiają wrażenie jakby utworzonych z powyginanych drutów. Litera „n” to zaledwie łuk, litera „w” to nałożone na siebie dwa łuki. Jediną dekorację okładki stanowi szeroka czarna linia podkreślająca napis. Styl napisu jest przykładem typografii w stylu art déco.

Album zawiera 24 strony i nie jest zdekompletowany. Znajduje się w nim 30 projektów zespołów mebli do wnętrz mieszkalnych: pięć projektów zestawów mebli do pokoju kombinowanego, cztery do sypialni, pięć do jadalni, sześć do kuchni, cztery do pokoju dziecinnego/ panieńskiego, cztery do przedpokoju. Większość projektów jest przedstawiona w formie widoków

¹ ANK, zespół 29/182, Cech stolarzy i bednarzy w Krakowie.

² Ibidem, sygn. 29/182/58, k. 57–108 (Wzory mebli i innych robót stolarskich).

wnętrz, niektóre z nich rozbudowano o rzuty mebli w skali 1:20, część ukazano tylko w formie rzutów. Dzięki pieczęcie znajdującej się na pierwszej karcie możemy dowiedzieć się, że album był własnością pracowni stolarskiej „Sprzęt” mieszczącej się przy ulicy Kochanowskiego 20 w Krakowie. Na marginesach poszczególne kartki zostały opatrzone pieczęcią autora projektu, dzięki czemu nie ulega wątpliwości, że był nim Zbigniew Otfinowski, który tytułował się jako architekt wnętrz i meblarz, a jego atelier projektowe mieściło się przy ulicy Ludwinowskiej 10 w Krakowie. Większość projektów sygnowana jest także splecionym monogramem ZO.

Dzięki kwerendom archiwalnym dotyczącym działalności Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie³ udało się odnaleźć materiały odnoszące się do samego Otfinowskiego, a także przebiegu jego edukacji w dziedzinie projektowania wnętrz i mebli. Zbigniew Otfinowski urodził się 24 listopada 1906 r. w Wieliczce⁴. Jego ojciec Franciszek był urzędnikiem skarbowym⁵. Naukę w dziedzinie projektowania Zbigniew rozpoczął w Szkole Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w 1926 r.⁶ Mieszkał wówczas w Krakowie przy ulicy Celnej 12. Pierwszy stopień nauki, zwany wydziałem ogólnym, trwał trzy lata⁷. Uczeń kształcił się na kursach: formy ogólne, formy ornamentalne, pismo i heraldyka, studium natury, rysunek techniczny, nauka perspektywy, anatomia, chemia, historia stylów, warsztat, buchalteria, ustawy przemysłowe. Podczas nauki w szkole ogólnej Otfinowski zdobywał wiedzę na zajęciach m.in. Ludwika Wojtyczki, Karola Homolacsa, Henryka Uziembły, Wiesława Zarzyckiego, Wacława

³ O historii szkoły zob. Jerzy Krawczyk, *W cieniu Akademii Sztuk Pięknych. Od Oddziału Przemysłowego Artystycznego Państwowej Szkoły Przemysłowej do Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego w Krakowie (1891–1921)*, „Małopolska. Regiony – Regionalizmy – Małe Ojczyzny” 2021, t. 23, s. 9–34; idem, *W cieniu Akademii Sztuk Pięknych. Od Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego do Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych w Krakowie (1921–1950)*, „Małopolska. Regiony – Regionalizmy – Małe Ojczyzny” 2022, t. 24, s. 39–86.

⁴ Archiwum ASP w Krakowie, Księgi klasyfikacyjne Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego za lata 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Więcej na temat systemu kształcenia na Wydziale Architektury Wnętrz Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego w Krakowie i projektów uczniów i absolwentów tej szkoły zob. Agata Wójcik, *Projektant Julian Pietrzyk i jego współpraca z Fabryką Mebli Artystycznych Szczepana Łojka*, „Biuletyn Historii Sztuki” 2024, nr 2, s. 149–170.

Krzyżanowskiego i Jana Bukowskiego⁸. Studenci, którzy planowali związać swoją przyszłość z projektowaniem wnętrz i mebli, już na etapie wydziału ogólnego mogli zacząć rozwijać swoje umiejętności. Na kursie nauki o formach wykonywano ćwiczenia z komponowania brył z różnych materiałów, w tym z drewna. Na zajęciach warsztatowych powstawały wówczas krzesła, ławy, obudowy zegarów, a także przydrożne krzyże i kapliczki. Kolejnym etapem rozwijania umiejętności przyszłych projektantów wnętrz były zajęcia z perspektywy, na których wykonywano rysunki perspektywiczne różnych wnętrz i budynków. Na podstawie nielicznych zdjęć prac uczniów można stwierdzić, że sprzęty i ich projekty powstające w szkole ogólnej charakteryzowały się najprostszymi kształtami, a uczniowie starali się znaleźć ich właściwe proporcje⁹.

W ostatnim roku nauki (1928/1929) na wydziale ogólnym Otfinowski brał również udział w zajęciach na wydziale architektury wnętrz. Nauka na wydziałach specjalnych trwała dwa lata, szkoła proponowała specjalizację w dziedzinach architektury wnętrz i meblarstwa, grafiki użytkowej, ceramiki, włókiennictwa, rzeźby dekoracyjnej i malarstwa dekoracyjnego. Otfinowski kontynuował naukę na wydziale architektury wnętrz w roku 1929/1930. Podczas edukacji na tym wydziale uczniowie mieli następujące przedmioty: studium i projektowanie architektury wnętrz, studium i projektowanie sprzętarstwa, studium i projektowanie ornamentyki, budownictwo i warsztat sprzętarstwa. W tym czasie Otfinowski zdobywał umiejętności jako projektant pod okiem przede wszystkim Wacława Krzyżanowskiego i Ludwika Wojtyczki¹⁰.

Z zachowanych zdjęć można się dowiedzieć, że studenci tworzyli projekty wnętrz prywatnych i publicznych, głównie do istniejących już budynków, takich jak klatki schodowe, westybule, pokoje, sale, kaplice itp., a także projekty stoisk i wystaw sklepowych. Studenci zaczynali od projektowania najprostszymi wnętrz, np. wyposażonych w dwa fotele, stół, kominek. Następnie otrzymywali od prowadzących bardziej skomplikowane zadania. Projektując wnętrza, brali pod uwagę układ ścian, drzwi, okien, kolorystykę wnętrza, jego oświetlenie, faktury materiałów. Byli uczeni, jak zaaranżować

⁸ Archiwum ASP w Krakowie, Księgi klasyfikacyjne Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego za lata 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929.

⁹ Muzeum UJ, sygn. 2714, 2582, 2583, 2707.

¹⁰ Archiwum ASP w Krakowie, Księgi klasyfikacyjne Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego za lata 1928/1929, 1929/1930.

wnętrze z powszechnie dostępnych sprzętów, a także projektowali autorskie wyposażenie. Uczyli się rysować detale sprzętów z zastosowaniem kolorystyki. Wykonywali również makiety wzbogacone próbkami docelowych materiałów. Zajęcia z budownictwa i materiałów budowlanych obejmowały informacje o materiałach i ich zastosowaniu w projektowaniu wnętrz, uczniowie zapoznawali się z elementami budownictwa, z zastosowaniem nowoczesnych konstrukcji, instalacji i bieżących przepisów budowlanych. W części poświęconej projektowaniu mebli zgłębiali historię meblarstwa, materiały i konstrukcje używane w sprzętarstwie, projektowali meble używane w prywatnych i publicznych wnętrzach, uczyli się konstrukcji ornamentu i sposobu jego projektowania, w warsztacie szkolnym wykonywali modele i prototypy. Dowiadywali się także, jak przygotowywać rysunki konstrukcyjne i wykonawcze mebli¹¹.

W kolekcji Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego zachowało się ponad 30 zdjęć projektów wnętrz i mebli autorstwa uczniów wydziału architektury wnętrz. Niestety nie ma pośród nich prac Otfinowskiego. Datowane i sygnowane projekty pochodzą z lat 1923–1926¹². Nawet tak ograniczona ilość materiału pozwala zauważyć, przynajmniej w pierwszych latach istnienia wydziału, trzy nurty stylowe. Pierwszy to projekty wnętrz i mebli przeznaczonych do mieszkań robotniczych. Dominuje w nich prostota; sprzęty zostały zaprojektowane w oparciu na najprostszycy kształtach, bez dodatkowych dekoracji. Główny element stanowi sama konstrukcja mebla, jak lekko falista linia oparcia krzesła, zwieńczenia łóżka czy szafy albo szczeble w oparciu ławy. Sprzęty do mieszkań robotniczych zamierzano wykonać z litego, niedekorowanego fornirami drewna, więc sam materiał zyskiwał w ten sposób funkcję dekoracyjną. Wnętrza te zaprojektowane były z dużą prostotą, ściany zamierzano pomalować na gładko jasnym kolorem, w oknach zawiesić delikatne firanki, całość dopełniając kwiatami w doniczkach i niewielkimi obrazami zawieszonymi na ścianach.

¹¹ ANK, Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego w Krakowie, sygn. 29/494/127, k. 105 (Program Państwowej Szkoły Sztuk Dekoracyjnych); AAN, Akta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Wydział Sztuki, Szkoły Artystyczne, Sprawy ogólne – praktyki wakacyjne, zjazdy dyrektorów, sygn. 2/14/0/8/7033, k. 88–100 („Protokół ze zjazdu dyrektorów Państwowych Instytutów Sztuk Plastycznych w Warszawie w dniach 27, 28, 29 czerwca 1938 roku”).

¹² Muzeum UJ, m.in. sygn. 2702, 2705, 2710, 2715–2719, 2845, 2881, 4604–4613.

Drugi nurt tworzą projekty o tradycyjnych formach, w subtelny sposób nawiązujące zwłaszcza do *biedermeieru*. Meble te cechowała monumentalność, mocne, zgeometryzowane formy, nawiązujące do stylu XIX w. Pokryte były okładzinami wykonanymi ze szlachetnych gatunków drewna, często ułożonymi w dekoracyjny wzór, dodatkowo wykończone na wysoki połysk. Nie zwracały uwagi licznymi dekoracjami, podobnie jak meble *biedermeierowskie* zdobiły je układy słoików drewna, materiał obiciowy, jak również szprosły w przeszkleniach, elementy w kształcie *wolut*, zwieńczenia szaf, foteli, krzeseł w formie łuków, a także zwieńczenia mebli w kształcie kuli, wazonu, zegara.

Ostatnim nurtem stylowym, najbardziej progresywnym, jest polskie *art déco*, styl bliski wnętrzom zaprezentowanym na polskiej ekspozycji na wystawie światowej w 1925 r. w Paryżu. To meble charakteryzujące się mocnymi, zgeometryzowanymi, wręcz kanciastymi kształtami. Są one pozbawione dekoracji, a gdy już się pojawiają, nawiązują do motywów zaczerpniętych z ludowych wzorów. Zdobiły je okładziny o dekoracyjnym mazerunku ułożonym w geometryczne wzory. Takie umeblowanie współgrało z dekoracją wnętrza drewnianymi okładzinami ścian i wielopunktowymi, bardzo zdobnymi żyrandolami. Jak wynika z powyższych analiz, *Otfinowski* w krakowskiej szkole mógł zapoznać się różnymi tendencjami obecnymi we współczesnym mu meblarstwie.

Powróćmy do albumu „*Wnętrze*”. Pięć pierwszych projektów (cztery widoki wnętrza i pięć rzutów) ukazuje pokój/ gabinet kombinowany. Pokoje kombinowane były wielofunkcyjnymi pomieszczeniami w małych mieszkaniach. W latach 30. XX w. ponad 80% mieszkań w miastach stanowiły lokale jednopokojowe. W tym czasie modernistyczni twórcy dużo uwagi poświęcali (właśnie) projektowaniu mikromieszkań. Widoczne to było np. na wystawie „*Die Wohnung*” zorganizowanej przez stowarzyszenie *Deutsche Werkbund* w Stuttgartzie (1929), a w Polsce na wystawach: „*Mieszkanie najmniejsze*” (1930), „*Tani dom własny*” (1932), „*Budowlano-mieszkaniowej Banku Gospodarstwa Krajowego*” (1935), wszystkich zorganizowanych w Warszawie¹³. Projektanci starali się połączyć w jednym wnętrzu wiele funkcji oraz zaplanować wielofunkcyjne meble. *Otfinowski* we wszystkich projektach pokoiów kombinowanych połączył elementy

¹³ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Polskie meble 1918–1939. Forma, funkcja, technika*, Warszawa 2005, s. 82–83.

trzech wnętrz – sypialni, salonu i gabinetu. Wyposażył je w niskie tapczany na skrzyniach. W dzień służyły jako kanapy, które można było udekorować licznymi, modnymi w latach 30. poduszkami, a w nocy stawały się łózkami, dodatkowo dawały możliwość schowania pościeli. Oskrzynienia tapczanów były rozbudowane o półki, szafki i szuflady, w ten sposób rezygnowano z szafek czy stolików nocnych. Funkcję salonu pełnił niewielki kwadratowy stolik i tapicerowane krzesła z podłokietnikami. W każdym z projektów znalazło się miejsce na biurko z licznymi szufladami, półkami i szafkami. Można podejrzewać, że Otfinowski kierował swoje projekty do samodzielnie mieszkającej osoby wykonującej pracę umysłową. Największymi meblami w tych projektach mieszkań były szafy zwane kawalerskimi lub kombinowanymi, przysłe meblościanki. W jednym zwartym meblu połączonych zostało kilka innych sprzętów – szafa na ubrania, mniejsze szafki, półki, mała biblioteczka, barek i inne. Taki mebel dawał użytkownikowi możliwość kreatywnego wykorzystania. W zbliżony sposób do pokoi kombinowanych Otfinowski zaprojektował pokoje panieńskie/ dziecięce. Również wyposażył je w niskie tapczany z dodatkowymi półkami i szafkami, biurka-toaletki, małe stoliki, puffy i wielofunkcyjne szafy kawalerskie.

Pozostałe projekty pomieszczeń Otfinowskiego były przeznaczone do mieszkań ludzi średniozamożnych dysponujących trzema, czterema pokojami, osobną sypialnią, jadalnią-salonem, pokojem dla dziecka. Dlatego projektant mógł je wyposażyc w typowe dla tych pomieszczeń sprzęty. Do sypialni zaprojektował podwójne łóżka, dwie szafki nocne, trzy- lub czterodrzwiowe szafy na ubrania, stoliki-toaletki, puffy, bielizniarki i lustra typu psyche połączone czasami z szafeczkami. Jadalnie zamierzał umeblować okrągłymi lub prostokątnymi stołami, które można było rozłożyć, towarzyszyły im tapicerowane krzesła. Zgodnie z modą nie zaprojektował wysokich kredensów, lecz niskie bufety i szafki-pomocniki, wyposażone w liczne półki i zamykane, czasami przeszklone, szafki.

20-lecie międzywojenne to czas, gdy kuchnia stawała się funkcjonalnie zaprojektowanym laboratorium. Projektanci i projektantki związani z awangardowymi ruchami w projektowaniu, jak Margarete Schütte-Lihotzky, twórczyni kuchni frankfurckiej, a Barbara Brukalska na polskiej scenie designu, proponowali wyposażenie kuchni w na stałe zamontowane meble, szafki z blatami do pracy w dolnej części i zawieszane na ścianach. Dokładnie analizowali ruchy wykonywane w tym pomieszczeniu i starali się z góry zaplanować rozmieszczenie sprzętów, aby zawsze były na wyciągnięcie

ręki. Projekty Otfinowskiego z krakowskiego Archiwum nie są aż tak innowacyjne. Do kuchni zaprojektował on niskie szafki z blatem (czasami rozkładanym) do pracy i różne wersje kredensów z licznymi szufladami, szafkami, półkami. Te ostatnie mają wprawdzie nowoczesną, zgeometryzowaną formę, ale nie wpływa ona na ich funkcjonalność.

Projekty przedpokojów Otfinowskiego są utylitarne. Krakowski meblarz zaprojektował do nich zestawy mebli lub szafy kombinowane z takimi elementami, jak: wieszaki, półki, szafy na ubrania wierzchnie, niskie szafki, lustra, toaletki, uchwyty na parasole lub laski i lustra. W poszczególnych projektach występowały one w różnych konfiguracjach, np. w projekcie numer 27 i 29 wszystkie te części zmontowano razem. Niezbędny w przedpokoju był także taboret.

Wszystkie zestawy mebli stworzone przez Otfinowskiego są jednolite stylowo, dlatego można poddać je wspólnej analizie. Otfinowski zamierzał zrealizować swoje projekty w drewnie. Chętnie korzystał też ze szkła i metalu. Tafle szkła umieścił w przednich ściankach bufetów i szaf kombinowanych (np. jadalnia nr 12). Elementy metalowe pojawiły się jako rurki tworzące nogi stołów, krzeseł, bufetów, szaf (np. jadalnia nr 11) lub kule wspierające podstawę szaf (sypialnia nr 10). Wiele mebli, zgodnie z tendencjami w meblarstwie lat 30., było sprzętami wielofunkcyjnymi, np. szafy kombinowane, tapczany wyposażone w półki i szafki, a także radiomeble, nie zawsze wykorzystywane jako podstawa odbiornika radiowego, ale też jako toaleta lub kwietnik (np. jadalnia nr 11). Aby zwielokrotnić funkcję mebli, Otfinowski łączył je z oświetleniem, wbudowane lampy pojawiają się w szafkach, toaletkach, lustrach, łóżkach (np. sypialnia nr 9). W jednym z projektów w mebel wbudowano zegar (jadalnia nr 11). Podsumowując, meble projektu Otfinowskiego miały być funkcjonalne, ergonomiczne, miały pozwolić użytkownikowi na dostosowanie ich do jego potrzeb.

We wszystkich projektach z albumu „Wnętrze” dominują proste kubiczne kształty, sprzęty są jakby skonstruowane z brył geometrycznych – sześciątów, prostopadłościów, walców itp. Widoczne na rzutach przypominają układy obrazów w stylu abstrakcji geometrycznej. Ich formę łagodzą jedynie zaokrąglone narożniki. Ich jedyną dekoracją jest sama forma, na którą składają się skomplikowane układy geometryczne i okładzina z ciekawym mazerunkiem (co projektant zaznaczył na kilku rysunkach, np. sypialnia nr 7), a także zderzenie faktur materiałów (drewno, szkło, metal). Powyż-

sze cechy są typowe dla mebli w stylu art déco powstających w latach 30.¹⁴ W kilku projektach Otfinowskiego (sypialnia nr 8 i 10) pojawiają się płynne linie utworzone np. z obudowy mebla i jego nóg, które wskazują, że nieobce mu były inspiracje opływowym stylem streamline.

Nie udało się odnaleźć innych projektów autorstwa Otfinowskiego, jednak chciałabym wysunąć hipotezę, że był on autorem części projektów zamieszczonych na łamach czasopisma „Meblostyl”. Czasopismo ukazywało się od kwietnia 1934 r. do końca trzeciego kwartału 1936 r. w Krakowie. Otfinowski był redaktorem odpowiedzialnym za jego pierwsze numery (1934, nr 1 i 2). Projekty w „Meblostylu” nie są sygnowane, jednak styl wielu z nich, a także sposób wykonania są bardzo zbliżone do tych zawartych w albumie „Wnętrze”. Łącznikiem pomiędzy nimi jest także typografia tytułu albumu i czasopisma, która została zaprojektowana w taki sam sposób. Na marginesie warto wspomnieć, że po II wojnie światowej Otfinowski brał udział w projektowaniu krakowskich osiedli Wieczysta i Ugorek¹⁵.

Omawiany album Otfinowskiego datować można na połowę lat 30. XX w. – projekty wpisywały się w tendencje w meblarstwie tej dekady. Są one przykładem stylu art déco, który w latach 30. w polskim meblarstwie charakteryzował się odejściem od dekoracji i posługiwaniem się formami geometrycznymi, a także efektownymi fornirami. Nie odnalazłam mebli wykonanych według projektów zawartych w albumie, jednak nadal mają one szansę na realizację, ponieważ początek drugiej dekady XXI w. to czas, w którym styl art déco znowu jest modny.

Przyczyn odrodzenia art déco jest wiele. Można na nie spojrzeć z perspektywy czysto estetycznej, a wchodząc głębiej w to zagadnienie, odczytać je jako zjawisko metaforyczne, oddające pewne głębsze treści. Styl ten może być atrakcyjny poprzez swoją dekoracyjność i przepych, tym samym stanowi kontrast dla minimalistycznych wnętrz popularnych w latach 90. XX w. i na początku XXI w. Równocześnie meble w stylu art déco dobrze współgrają z różnie wystylizowanymi przestrzeniami, zarówno tymi nawiązującymi do stylu retro, jak i minimalistycznymi. Siłą art déco jest też to,

¹⁴ Anna Kostrzyńska-Miłosz, *Geometria w polskich meblach art déco*, [w:] *Polskie art déco*. Materiały sesji naukowej pod przewodnictwem prof. Ireny Huml i prof. Anny Sieradzkiej w Muzeum Mazowieckim w Płocku 22 maja 2006 r., red. Zbigniew Cholewiński, Płock 2006, s. 47–54; eadem, *Polskie meble...*, s. 81.

¹⁵ Małgorzata Włodarczyk, *Modernizm 1956–1970 w Krakowie. Uwarunkowania. Przykłady*. Dziedzictwo, Kraków 2019, s. 151.

że plasuje się ono na granicy tego co dawne i nowoczesne, i czerpie z jednego i drugiego¹⁶. Równocześnie powrót do estetyki retro odzwierciedla powszechne pragnienie odzyskania tego, co było wcześniej. Jest wyrazem podziwu dla przeszłości, jej estetyki i idei. Jest to interpretacja dawnej sztuki i designu przesycona nostalgią z nutką humoru. Odrodzenie art déco, ale także innych stylów, stanowi wyraz pewnego niezadowolenia z terażniejszości¹⁷. Art déco ma być ukojeniem na czas globalnych zawirowań początku lat 20. XXI w. Przestrzeń w stylu neo art déco ma emanować poczucie optymizmu, komfortu, porządku, stabilności i zamożności, którego brakuje w czasie zagrożenia wojną, katastrofą klimatyczną, pandemią i kryzysem ekonomicznym.

Początek lat 20. XXI w. to nie pierwszy powrót w historii designu do stylu art déco, który przeminął z końcem lat 30. XX w. W późnych latach 40. i 50. w projektowaniu dominował modernizm. Art déco zostało odkryte i docenione dopiero w drugiej połowie lat 60., gdy zaprezentowano w 1966 r. w paryskim Musée des Artes Décoratifs wystawę „Les années ‘25. Art Déco/ Bauhaus/ Stijl/ Esprit Nouveau”. Termin art déco zdefiniowała ostatecznie publikacja Bevisa Hilliera *Art Déco of the 1920s and 30s* (1968)¹⁸. Zainteresowanie tym stylem wykroczyło poza krąg znawców sztuki i designu. Moda na 20-lecie międzywojenne i stylistykę retro widoczna była w tym czasie w kinie, czego przykładem są filmy „Kabaret” (1972), „Żądło” (1973), „Wielki Gatsby” (1974), „Chinatown” (1974). Przeniknęła także do mody, co ujawniło się w projektach londyńskiego domu mody Biba założonego przez Barbarę Hulanicki¹⁹. Doceniono również architekturę i wnętrza z tego okresu. Hulanicki do tego stylu nawiązywała w wystroju swojego sklepu, otworzyła także restaurację na Kensington High Street. Mieściła się ona w Rainbow Room – sali z lat 30. z podświetlonym owalnym sufitem, której przywrócono pierwotny splendor, wzbogacając m.in. o lampy w stylu art déco²⁰. Przedmioty w stylu art déco zaczęły być cenione i kolekcjonowane. Ciekawym powiązaniem mebli w tym stylu i architektury był Brant

¹⁶ Michelle Brunner, *A Century after Art Deco's Birth, Designers Say We're Due for a Revival*, <https://tiny.pl/dldsh> (odczyt: 14.08.2023).

¹⁷ Elizabeth E. Guffey, *Retro. The Culture of Revival*, London 2006.

¹⁸ Bevis Hillier, *Art Deco of the 1920s and 30s*, London 1968.

¹⁹ Wava Carpenter, Rachel Miller, *The Ongoing Romance with Deco Glamour, from the 1960s to the 1990s. An Affair to Remember*, <https://tiny.pl/dlds7> (odczyt: 14.08.2023).

²⁰ *The Rainbow Room, Big Biba*, <https://tiny.pl/dlds9> (odczyt: 14.08.2023).

House (Greenwich, Connecticut) projektu Roberta Venturiego (1972). Jego właściciele posiadali kolekcję mebli w stylu art déco, dlatego nie bez przyczyny architekt w projekcie domu nawiązał do lat 30., tworząc tym samym spójną całość²¹. W latach 70. swobodnie z form art déco czerpali m.in. tacy projektanci, jak: Gabriella Crespi, Willy Rizzo, Romeo Rega, Massimo Papiri, Maria Pergay. Tworzyli oni starannie, ręcznie wykonane przedmioty z mosiądzu, stali, drewna, kamieni półszlachetnych, skóry czy aksamitu. Tym samym wracali do tradycyjnych szlachetnych materiałów, a także prostych, geometrycznych form²².

Moda na art déco utrzymała się w latach 80. XX w. Geometryczne formy i ornamenty, zmultiplikowane motywy, nawiązania do drapaczy chmur, punktowe oświetlenie – wszystko to było inspiracją dla projektantów z grupy Memphis przeciwstawiających się modernizmowi. Przykładem może być toaletka „Plaza” projektu Michaela Graves’a (1981), w której nawiązał on do form art déco, wieżowców, a także hollywoodzkiego blichtru²³. Dalej poszedł Marc Newson, który dokonał redesignu szafki André Groulta z 1925 r. Jego mebel („Pod of Drawers”, 1987) nie został wykonany z drewna, a z ręcznie nitowanego aluminium²⁴. W latach 80. powstawały także wnętrza, które miały oddać atmosferę i styl 20-lecia międzywojennego, można nazwać je wnętrzami w stylu neo art déco. Paul Wenner, twórca marki Gardenburger, wybudował w latach 1989–1992 w takim stylu willę w Portland. Nawiązania do art déco są widoczne nie tylko w architekturze domu, ale też całe wnętrze przesycone jest nawiązaniem do tego stylu. Dostrzec można geometryczne kształty, strzeliste formy odwołujące się do drapaczy chmur, materiały takie jak szkło, aluminium, chrom. Do art déco nawiązuje też paleta barw – odcienie pastelowe przełamane srebrem, złotem, czernią i nasyconymi, egzotycznymi kolorami. Sporo też w tym wnętrzu bezpośrednich odwołań, np. dywan był wzorowany na dywanie z nowojorskiego Radio City Music Hall z 1932 r., poręcze i bariereki nawiązują do eleganckich liniowców z lat 20., żyrandol pochodzi ze zniszczonego teatru w Los Angeles, kominek miał być częścią scenografii w hollywoodzkim filmie z Fredem Astairem i Ginger Rogers²⁵.

²¹ *Brand House*, <https://tiny.pl/dlds1> (odczyt: 14.08.2023).

²² W. Carpenter, R. Miller, *The Ongoing Romance...*

²³ <https://tiny.pl/dlds1> (odczyt: 14.08.2023).

²⁴ <https://tiny.pl/dlds1> (odczyt: 14.08.2023).

²⁵ Portal informacyjny Oregonlive, <https://tiny.pl/dld6p> (odczyt: 14.08.2023).

Na początku lat 20. XXI w. powrót do stylu art déco widoczny jest w projektowaniu wnętrz, mebli i akcesoriów wnętrzarskich. Projektanci proponują aranżacje, które mają oddać atmosferę sprzed stu lat, firmy meblarskie produkują meble stylizowane na sprzęty w tym stylu lub tworzą ich repliki, kwitnie też handel autentycznymi meblami z epoki i pojawiają się propozycje, jak oryginalne sprzęty art déco aranżować we współczesnych wnętrzach.

Wnętrze w stylistyce neo art déco nie musi, chociaż może, być częściowo wyposażone w autentyczne przedmioty sprzed stu lat. Przede wszystkim współcześni projektanci starają się stworzyć przestrzeń sprawiającą wrażenie uporządkowania i zorganizowania, kluczem do tego jest posługiwanie się symetrią. Meble, oświetlenie, dywany, akcesoria charakteryzują się odważnymi kształtami, kanciastymi liniami, geometrycznymi wzorami (np. gwiazdami, szewronami, zygzakami, diamentami, jodełkami, układami schodkowymi, motywami słońca). Kolorystyka wnętrza opiera się na kontrastach, często pojawia się zestawienie czerni z bielą lub srebrem. Dominują kolory nasycone – burgund, granat, ciemna zieleń, czasami są one skontrastowane z barwami pastelowymi. Dominantą w tych wnętrzach nierzadko są tapety o mocnych, geometrycznych wzorach i nasyconych barwach, czasami taką rolę pełnią obicia mebli lub liczne poduszki. Oświetlenie jest punktowe i nastrojowe, we wnętrzach neo art déco dominują szklane lampy z metalową oprawą o geometrycznych kształtach. Podłoga może być pokryta parkietem, płytkami ceramicznymi, marmurem, istotne jest, aby ich układ tworzył geometryczny wzór. Sprzęty wypełniające wnętrze wykonane powinny być z metalu, drewna, aksamitu, skóry, futra (lub ich imitacji), poszczególne materiały zazwyczaj zestawiane są na zasadzie kontrastu. Ważne, aby już sam materiał, z którego jest wykonany przedmiot, był dekoracyjny poprzez swój kolor (np. słoje drewna) czy fakturę (błyszczące kryształy, zwierzęce wzory). Projektanci działający w tym nurcie, podobnie jak sto lat temu, preferują gładkie powierzchnie odbijające światło (np. lakierowane drewno, chromowany metal), często skontrastowane z powierzchniami matowymi (np. pikowanym aksamitem)²⁶.

²⁶ *The Revival of Art Deco Interiors. Learn How the Roaring 20s are Making a Comeback Today*, <https://tiny.pl/dlds8> (odczyt: 14.08.2023); *How to Decorate Art Deco*, <https://tiny.pl/dlds8> (odczyt: 14.08.2023); Katherine McLaughlin, *Art Deco Interior Design: Everything You Need to Know About This Opulent Style*, <https://tiny.pl/dlds6> (odczyt: 14.08.2023); *Stylowe wnętrza art deco. Najważniejsze zasady aranżacji*, <https://tiny.pl/>

Przykładem mieszkania urządzonego w nawiązaniu do art déco jest paryski apartament zaprojektowany przez Oscara Luciena Ono ze studia Maison Numéro 20. W przestrzeni tej dominują geometryczne kształty, graficzne motywy, paleta barw skupia się na kontrastach czerni i bieli, przełamanej szarością lub beżem. Meble i przedmioty wypełniające wnętrza wykonane zostały z hebanu, alabastru, miosiadzu, jedwabiu, aksamitu i skóry. Ich kształty nawiązują do sprzętów z 20-lecia międzywojennego. Wrażenie blasku potęgują lustra, umieszczone w prawie wszystkich pomieszczeniach. Końcowy efekt tworzy wrażenie wysmakowanego luksusu z nutką minimalizmu²⁷.

Na rynku z łatwością można nabyć meble inspirowane stylem art déco. W 2021 r. firma Black Red White wypuściła limitowaną kolekcję mebli wypoczynkowych Fashion Trends, które charakteryzują się symetrycznymi i geometrycznymi formami, a także wyrazistą kolorystyką (granat, szmaragd, złoto). W kolekcji tej dominują tkaniny obiciowe ze zmultiplikowanymi geometrycznymi motywami i szlachetne tkaniny z połyskiem. Aby sprzęty dobrze współgrały z minimalistycznymi przedmiotami, projektanci wykorzystali lekkie konstrukcje i nadali meblom opływowe kształty²⁸.

Od wielu lat działają także firmy, które produkują repliki mebli art déco. Także na polskim rynku od kilku lat istnieje, założona w 1985 r. w Niemczech, firma Cygal Art Déco. Jej twórca Piotr Cygal był zafascynowany francuskim art déco. Rozpoczął swoją pracę od renowacji mebli z tej epoki. Obecnie firma wykonuje renowacje i tworzy repliki mebli art déco. Stara się wykazać dużą dbałością o detal i materiały, z których wykonuje sprzęty. Cygal wykonał np. meble do hotelu Adlon Kempinski w Berlinie²⁹. Na polskim rynku antykwarecznym pojawiają się także repliki ikonicznych dla historii polskiego designu sprzętów. W 2002 r. powstały repliki mebli do salonu i jadalni projektu Wojciecha Jastrzębowskiego, prezentowanych i nagrodzonych na Międzynarodowej Wystawie Sztuk Dekoracyjnych

dld6h (odczyt: 14.08.2023); *Styl art deco – nowoczesny i świeży. Poznaj jego nową odsłonę we wnętrzach!*, <https://tiny.pl/dld6q> (odczyt: 14.08.2023).

²⁷ *Neo Art Déco Style Apartmentin Paris by Oscar Lucien Ono*, <https://tiny.pl/dld6l> (odczyt: 14.08.2023).

²⁸ *Finezyjna elegancja: Art Déco w roli głównej*, <https://tiny.pl/dld6n> (odczyt: 14.08.2023); <https://tiny.pl/dld6k> (odczyt: 14.08.2023).

²⁹ <https://www.cygal.eu> (odczyt: 14.08.2023).

w Paryżu w 1925 r.³⁰ Świadczy to o niesłabnącym zainteresowaniu także historią polskiego projektowania i polską wersją stylu art déco.

Przykładem użycia replik mebli art déco w polskich współczesnych wnętrzach jest mieszkanie, które wraz z właścicielami zaprojektowała architektka Agnieszka Pudlik (BBHome Design). We wnętrzu konsekwentnie powtarzają się nawiązania do art déco. Na początku właścicielka zamówiła replikę gazetownika w stylu art déco, który wzbudził jej zainteresowanie, ale nie był już dostępny w oryginale. Następnie powstały kolejne meble – replika stołu, a także zabudowy meblowe nawiązujące do tego stylu. Zlecenie zrealizowała firma Mariusza Żyły z Mińska Mazowieckiego (Antyk – Styl), wykonująca renowację mebli i repliki. Z meblami bardzo dobrze współgrają takie elementy nawiązujące do stylu art déco, jak: pozostałe meble o prostych kształtach, tonacja poszczególnych pomieszczeń w odcieniach bieli, czerni i szarości, czasami przełamana np. kolorem szafirowym, tapety i posadzki z geometrycznymi wzorami, błyszczące elementy, jak lustra i żyrandole³¹.

Wciąż obecne na polskim rynku antykwarycznym są oryginalne meble w stylu art déco. Dominują sprzęty wykonane w latach 30. XX w., meble nieatrybuowane i pochodzące z mniejszych pracowni. Najchętniej kupowane są nie wieloczęściowe garnitury meblowe, lecz pojedyncze stoły, krzesła, szafki nocne, toaletki, biurka, barki, pomocniki, które można połączyć z nowoczesnymi meblami i które mieszczą się w mieszkaniach o mniejszej powierzchni³². Regularnie meble i przedmioty w tym stylu pojawiają się w ofercie domu aukcyjnego Rempex, który jako pierwszy w 2005 r. zorganizował aukcję poświęconą tylko art déco. W ostatnich latach dużą aukcję art déco zorganizowała firma Desa Unicum (Warszawa, 2021). Można było nabyć na niej obrazy, grafiki, ceramikę, szkło, metaloplastykę, meble i inne przedmioty w tym stylu³³. Pragaleria (Warszawa, 2021) zorganizowała aukcję „Art déco i design z krakowskich kolekcji”³⁴. W Krakowie

³⁰ <https://tiny.pl/dld6s> (odczyt: 14.08.2023).

³¹ *Cieczota i kryształy – zjawiskowy dom, w którym inspiracje art déco połączono ze stylem nowojorskim*, <https://tiny.pl/dld6v> (odczyt: 14.08.2023).

³² Ewa Skotniczna, *Meble art déco jako element wyposażenia mieszkań dwudziestolecia międzywojennego na polskim rynku antykwarycznym*, [w:] *Polskie art déco*. Materiały czwartej sesji naukowej „Polskie art déco. Wnętra mieszkalne w stylu art déco”, red. Zbigniew Cholewiński, Płock 2015, s. 238–245.

³³ <https://tiny.pl/dld6z> (odczyt: 14.08.2023).

³⁴ <https://tiny.pl/dldvq> (odczyt: 14.08.2023).

przedmioty i meble art déco można znaleźć w ofercie firm „Sosenko Home Decor” oraz „Dzieła sztuki i antyki. Kudelski”³⁵. Firmą, która specjalizuje się w sprzedaży mebli i przedmiotów art déco jest, wspomniana już powyżej w kontekście produkcji replik i renowacji, „Antyk – Styl” Mariusza Żyły. Jej właściciel prężnie działa w mediach społecznościowych i regularnie proponuje miłośnikom art déco odnowione oryginalne sprzęty. Śledząc oferty pojawiające się na rynku antykwarycznym z pierwszej połowy 2023 r., można wskazać, na jakim poziomie kształtują się ceny autentycznych mebli z 20-lecia międzywojennego. Najtańsze w ofercie są pojedyncze sprzęty, np. kwietnik lub stolik można nabyć za ok. trzy tys. zł. Cena fotela to już koszt ok. czterech, pięciu tys. zł. Droższe są zestawy mebli, np. lampa, stolik i fotel to osiem tys. zł, stół i sześć krzeseł kosztował ponad 15 tys. zł, biurko i fotel ponad 16 tys. zł³⁶.

Autentyczne sprzęty w stylu art déco znajdują zastosowanie we współczesnych aranżacjach wnętrz mieszkalnych. Za przykład mogą posłużyć dwa warszawskie mieszkania, których aranżacje były publikowane i nagradzane w ostatnich latach. Pierwsze z nich znajduje się w Marszałkowskiej Dzielnicy Mieszkaniowej, stąd jego nazwa „apartament socrealistyczny”. Jednak projektant Roland Stańczyk (RS Studio) odwołał się także do czasów przedwojennych, pamiętając, że w okresie powojennym fabryki mebli produkowały jeszcze sprzęty w oparciu na wzorach sprzed 1939 r., a i zachowane meble z 20-lecia międzywojennego były wciąż używane. Wnętrze, poza wykonanymi na zamówienie sprzętami w zabudowie, wyposażono w meble w stylu art déco zakupione w firmie Mariusza Żyły z Mińska Mazowieckiego: stół, krzesła, fotel, lampę ze stolikiem, konsolę i inne. Ze sprzętami tymi Stańczyk starał się skomponować łóżko w sypialni, towarzyszą mu repliki szafek nocnych. Do stylistyki art déco odwołuje się także kolorystyka wnętrza i dbałość o detale. Apartament został nagrodzony we Włoszech A’Design Award (Interior Space and Exhibition Design Category)³⁷.

³⁵ <https://sosenkohomedecor.com> (odczyt: 14.08.2023); <https://kudelski.krakow.pl> (odczyt: 14.08.2023).

³⁶ Profile Facebook: Antyk – Styl Mariusz Żyła, <https://www.facebook.com/Antyk-StylMariuszZyła> (odczyt: 14.08.2023), Art Deco Mińsk Mazowiecki Mariusz Żyła, <https://www.facebook.com/artdecominsk mazowiecki> (odczyt: 14.08.2023).

³⁷ *Apartament na warszawskim MDM-ie projektu Rolanda Stańczyka. Zobacz wnętrze, które otrzymało prestiżową A’Design Award!*, <https://tiny.pl/dldvt> (odczyt: 14.08.2023).

Drugie z wnętrz mieści się w warszawskiej kamienicy z początku XX w. Jego właściciele są miłośnikami stylu art déco, przez lata gromadzili przedmioty i dzieła sztuki w tym stylu. Projektantki Magdalena Malinowska-Multan (Home England) i Kamila Gutowska (Sonieer) dobrały współgrające z nimi kolory innych mebli, tapet, tkanin, oświetlenie itp. Właściciele wykazali się podczas procesu projektowego dużą kreatywnością, byli autorami projektu portalu wejściowego do salonu i sztukaterii. Ciekawym i nieoczywistym nawiązaniem do art déco jest zaprojektowanie (zgodnie z pomysłem właścicielki) sypialni w stylu orientalnym, z malowanym parawanem, pokrytą laką szafką, lampą z liśćmi miłorzębu, zasłonami w roślinne wzory. Wnętrze to przypomina, że art déco to także fascynacja egzotyką – Chinami, a także Afryką³⁸.

Trend aranżowania wnętrz nawiązujący na różnych poziomach do art déco nie zniknie w najbliższym czasie. Zainteresowanie sztuką i projektowaniem 20-lecia międzywojennego w Polsce podtrzymują: publikacje popularnonaukowe, które w ostatnich latach ukazały się na rynku wydawniczym³⁹, stała ekspozycja poświęcona rzemiosłu i sztuce art déco prezentowana przez Muzeum Mazowieckie w Płocku od 2021 r.⁴⁰, jak również czasowe ekspozycje, czego przykładem może być komercyjny sukces wystawy Tamary Łempickiej (Lublin, Kraków, Konstancin-Jeziorna). O tym, że jest to trend, który utrzyma się w Polsce, zwłaszcza w projektowaniu przestrzeni hoteli i restauracji, może świadczyć otwarcie w ostatnich latach w Krakowie dwóch hoteli (Ferreus Modern Art Deco, 2022; The Crown Hotel, 2023), w których wnętrzach nawiązano do stylu art déco. Obydwa mieszczą się w odnowionych kamienicach wybudowanych w 20-leciu międzywojennym (ul. M. Kopernika 6; ul. Królewska 6)⁴¹.

Album z projektami mebli autorstwa Otfinowskiego jest cenny ze względu na swą unikatowość, ponieważ w historii polskiego meblarstwa można odnaleźć niewiele tak kompletnych zestawów autorskich projektów, poza tym projekty wnętrzarskie stanowią rzadkość w zasobach archiwów państwowych. Album Otfinowskiego, jak starałam się pokazać w niniejszym

³⁸ *Jak u Coco Chanel – mieszkanie urządzone w stylu art déco*, <https://tiny.pl/dldv4> (odczyt: 14.08.2023).

³⁹ Irma Kozina, *Art déco. Historia, sztuka, ludzie*, Warszawa 2022.

⁴⁰ Strona internetowa Muzeum Mazowieckiego w Płocku, Oddział Art déco, <https://muzeumplock.eu/oddzialy/art-deco/> (odczyt: 14.08.2023).

⁴¹ www.crownhotel.pl (odczyt: 14.08.2023); www.hotelferreus.pl (odczyt: 14.08.2023).

tekście, może być wartościowy nie tylko dla badaczy architektury wnętrz i meblarstwa 20-lecia międzywojennego. Może on stać się zbiorem inspiracji dla osób, które chciałyby urządzić swoje mieszkanie w nawiązaniu do stylu art déco i poszukują wzorów mebli, według których specjalistyczne firmy wykonają sprzęty. Może też być dzisiaj, podobnie jak 90 lat temu wzornikiem, z którego skorzystają firmy produkujące repliki mebli art déco. W ten sposób archiwalny zbiór projektów może stać się częścią współczesnego projektowania mebli i wnętrz.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie

Księgi klasyfikacyjne Szkoły Sztuk Zdobniczych i Przemysłu Artystycznego za lata 1926/1927, 1927/1928, 1928/1929, 1929/1930.

Archiwum Akt Nowych

Akta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2/14/0/8/7033.

Archiwum Narodowe w Krakowie

Cech stolarzy i bednarzy w Krakowie, sygn. 29/182/58.

Państwowa Szkoła Przemysłu Artystycznego w Krakowie, sygn. 29/494/127.

Muzeum UJ

Sygn. 2702, 2705, 2710, 2715–2719, 2845, 2881, 4604–4613.

Opracowania

Guffey Elizabeth E.: *Retro. The Culture of Revival*. London: Reaktion Books Ltd, 2006.

Hillier Bevis: *Art Deco of the 1920s and 30s*. London: Littlehampton Book Services Ltd, 1968.

Kostrzyńska-Miłosz Anna: *Geometria w polskich meblach art déco*. W: *Polskie art déco*. Materiały sesji naukowej pod przewodnictwem prof. Ireny Huml i prof. Anny Sieradzkiej w Muzeum Mazowieckim w Płocku 22 maja 2006 r. Red. Zbigniew Cholewiński. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2006, s. 47–54.

Kostrzyńska-Miłosz Anna: *Polskie meble 1918–1939. Forma, funkcja, technika*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 2005.

Kozina Irma: *Art déco. Historia, sztuka, ludzie*. Warszawa: Wydawnictwo SBM, 2022.

Krawczyk Jerzy: *W cieniu Akademii Sztuk Pięknych. Od Oddziału Przemysłowego Artystycznego Państwowej Szkoły Przemysłowej do Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego w Krakowie (1891–1921)*. „Małopolska. Regiony – Regionalizmy – Małe Ojczyzny” 2021, t. 23, s. 9–34.

- Krawczyk Jerzy: *W cieniu Akademii Sztuk Pięknych. Od Państwowej Szkoły Przemysłu Artystycznego do Państwowej Wyższej Szkoły Plastycznych w Krakowie (1921–1950)*. „Małopolska. Regiony – Regionalizmy – Małe Ojczyzny” 2022, t. 24, s. 39–86.
- Skotniczna Ewa: *Meble art déco jako element wyposażenia mieszkań dwudziestolecia międzywojennego na polskim rynku antykwarecznym*. W: *Polskie art déco*. Materiały czwartej sesji naukowej „Polskie art déco. Wnętrza mieszkalne w stylu art déco”. Red. Zbigniew Cholewiński. Płock: Muzeum Mazowieckie, 2015, s. 238–245.
- Włodarczyk Małgorzata: *Modernizm 1956–1970 w Krakowie. Uwarunkowania. Przykłady. Dziedzictwo*. Kraków: SARP O/Kraków, 2019.
- Wójcik Agata: *Projektant Julian Pietrzyk i jego współpraca z Fabryką Mebli Artystycznych Szczepana Łojka*. „Biuletyn Historii Sztuki” 2024, nr 2, s. 149–170.

Wydawnictwa elektroniczne

- Apartament na warszawskim MDM-ie projektu Rolanda Stańczyka. Zobacz wnętrze, które otrzymało prestiżową A’ Design Award!*, <https://www.weranda.pl/galeria/apartament-na-warszawskim-mdmie-projektu-rolanda-stanczyka/63854>; <https://tiny.pl/dldvt> (odczyt: 14.08.2023).
- Brunner Michelle: *A Century after Art Deco’s Birth, Designers Say We’re Due for a Revival*, https://www.washingtonpost.com/lifestyle/magazine/a-century-after-art-decos-birth-designers-say-were-due-for-a-revival/2020/04/01/8b0e1826-5d7f-11ea-b014-4fafa866bb81_story.html; <https://tiny.pl/dldsh> (odczyt: 14.08.2023).
- Carpenter Wava, Miller Rachel: *The Ongoing Romance with Deco Glamour, from the 1960s to the 1990s. An Affair to Remember*, <https://www.pamono.com/stories/ongoing-romance-deco-glamour-1960s-to-1990s/>; <https://tiny.pl/dlds7> (odczyt: 14.08.2023).
- Czczota i kryształy – zjawiskowy dom, w którym inspiracje art déco połączono ze stylem nowojorskim*, <https://www.weranda.pl/domy-i-mieszkania/stylowe-i-przytulne/czczota-i-kryształy-art-deco-polaczone-ze-stylem-nowojorskim/>; <https://tiny.pl/dld6v> (odczyt: 14.08.2023).
- Finezyjna elegancja: Art Deco w roli głównej*, <https://www.brw.pl/blog/finezyjna-elegancja-art-deco-w-rol-i-glownej/>; <https://tiny.pl/dld6n> (odczyt: 14.08.2023).
- How to Decorate Art Deco*, <https://poshpennies.com/how-to-decorate-art-deco/>; <https://tiny.pl/dlds8> (odczyt: 14.08.2023).
- http://www.greatbuildings.com/buildings/brant_house.html; <https://tiny.pl/dlds1> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://artinfo.pl/dzielo/meble-w-stylu-polski-odrodzonej/>; <https://tiny.pl/dld6s> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://desa.pl/pl/aukcje-dziel-sztuki/art-deco-styl-i-epoka/>; <https://tiny.pl/dldbd> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://kasiacharko.wordpress.com/2013/08/03/the-rainbow-room-big-biba/>; <https://tiny.pl/dlds9> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://kudelski.krakow.pl/> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://marc-newson.com/pod-drawers/>; <https://tiny.pl/dlds1> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://muzeumplock.eu/oddzialy/art-deco/> (odczyt: 14.08.2023).
- <https://pragaleria.pl/aukcje-wystawy/aukcja-art-deco-i-designu-z-krakowskich-kolekcji-28-kwietnia-2021-r-godz-1930/>; <https://tiny.pl/dldbf> (odczyt: 14.08.2023).

- <https://sosenkohomedecor.com/> (odczyt: 14.08.2023).
<https://www.brw.pl/katalog/katalog-fashion-trends/index.html#p=20>; <https://tiny.pl/dld6k> (odczyt: 14.08.2023).
<https://www.cygal.eu/> (odczyt: 14.08.2023).
<https://www.facebook.com/AntykStylMariuszZyla/> (odczyt: 14.08.2023).
<https://www.facebook.com/artdecominskamazowiecki/> (odczyt: 14.08.2023).
<https://www.memphis-milano.com/product/plaza/>; <https://tiny.pl/dlds6> (odczyt: 14.08.2023).
https://www.oregonlive.com/front-porch/2018/04/gardenburger_art_deco_pdx_home.html; <https://tiny.pl/dldbg> (odczyt: 14.08.2023).
Jak u Coco Chanel – mieszkanie urządzone w stylu art déco, <https://www.weranda.pl/domy-i-mieszkania/stylowe-i-przytulne/mieszkanie-w-stylu-art-deco>; <https://tiny.pl/dldv4> (odczyt: 14.08.2023).
McLaughlin Katherine: *Art Deco Interior Design: Everything You Need to Know About This Opulent Style*, <https://www.architecturaldigest.com/story/art-deco-interior-design-101>; <https://tiny.pl/dlds6> (odczyt: 14.08.2023).
Neo Art Decó Style Apartment In Paris By Oscar Lucien Ono, <https://hommes.studio/journal/neo-art-deco-style-apartment-in-paris-by-oscar-lucien-ono/>; <https://tiny.pl/dld6l> (odczyt: 14.08.2023).
Styl art deco – nowoczesny i świeży. Poznaj jego nową odsłonę we wnętrzach!, <https://www.brw.pl/blog/styl-art-deco-nowoczesny-i-swiezy-poznaj-jego-nowa-odslone-we-wnetrzach/>; <https://tiny.pl/dldbw> (odczyt: 14.08.2023).
Stylowe wnętrza art deco. Najważniejsze zasady aranżacji, <https://dom.wp.pl/stylowe-wnetrza-art-deco-najwazniejsze-zasady-aranzacji-6098125506093697a>; <https://tiny.pl/dld6h> (odczyt: 14.08.2023).
The Revival of Art Deco Interiors. Learn How the Roaring 20s are Making a Comeback Today, <https://blog.kaiyo.com/tips/therevivalofartdecointeriors>; <https://tiny.pl/dldsk> (odczyt: 14.08.2023).

AUTOR: Agata Wójcik – dr nauk o sztuce, adiunkt w Instytucie Sztuki i Designu Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, wykłada historię designu i projektowania graficznego, autorka książki *Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana* (Kraków 2022) i tekstów dotyczących architektury wnętrz i meblarstwa początku XX w.; e-mail: agata.wojcik@uken.krakow.pl.

AUTHOR: Agata Wójcik – Doctor of art sciences, assistant professor in the Institute of Art and Design of the University of the National Education Commission in Krakow, teaches the history of design and graphic design, author of the book *Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana (Polish Applied Art Society)* (Krakow 2022) and texts on interior design and furniture at the beginning of the 20th century; e-mail: agata.wojcik@uken.krakow.pl.